

МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

У статті розглянуто сутність мовленнєвої компетентності, обґрунтовано її необхідність для професійного та особистісного становлення майбутнього офіцера. Мовленнєва компетентність відображає рівень володіння мовою та адекватність реалізації її у мовленнєвій діяльності у відповідності до мети комунікації. Вона є ознакою сформованості системи професійних знань, комунікативних вмінь та навичок, загальної освітньої культури, становить невід'ємну частину культури мовлення, що є необхідною умовою для якісної професійної діяльності військовослужбовця. Навчання та професійне формування майбутніх офіцерів відбувається у специфічних соціальних умовах. Разом з тим, у них розвивається спеціалізована мовленнєва форма спілкування, формалізована та специфічно обмежена. Мовлення військовослужбовця по формі й по змісту несе на собі відбиток військової служби та є репрезентантом особистості.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, мовна компетентність, мовленнєва компетентність, майбутні офіцери.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку Збройних Сил України важливою є проблема професійної підготовки майбутнього офіцера, що передбачає формування його як активного суб'єкта діяльності та зрілу особистість з розвинутими професійними якостями. Створення та впровадження сучасних педагогічних технологій у навчальний процес вищих військових навчальних закладів сприятиме ефективному розв'язанню завдань професійної підготовки майбутніх офіцерів, зокрема формуванню мовленнєвої компетентності.

Аналіз досліджень і публікацій. Деякі вчені розуміють тлумачення термінів «компетенція» і «компетентність» як синонімічні лексичні структури (О. Кузьменко, Л. Петровська та ін.), інші ж схильні до розмежування цих понять (І. Барахович [1], Г. Вороніна, О. Дрогайцев, Н. Кузьміна, Т. Симоненко), визначаючи компетенцію похідною, вужчою від компетентності. Ми ж будемо вважати, що ці два терміни скоріше уточнюють й доповнюють одне одного.

Дослідженню підготовки військових фахівців присвячено низку наукових праць таких вітчизняних науковців, як: М. Варій [2], М. Нецадим [3], В. Телелим [4], Ю. Приходько тощо.

Проблема формування мовної особистості перебувала і досі перебуває у полі зору багатьох науковців, зокрема, Л. Виготського [5], О. Леонтьєва, Л. Мацько [6], О. Потєбні [7], Ф. Бацевича [8], М. Пентилюк, Л. Скуратівського, М. Гавриловської [9] та ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності феномену «мовленнєва компетентність майбутнього офіцера».

Виклад основного матеріалу. Випускник вищого військового навчального закладу – це людина, яка повинна з високою ефективністю вирішувати професійні завдання часто у надважких, екстремальних умовах, пов'язаних з ризиком для життя, обмеженим часом на прийняття рішення, високим рівнем відповідальності як за свої дії, так і за дії своїх підлеглих. А це залежить не лише від отриманих знань, вмінь та навичок, а й від деяких додаткових якостей, для означення яких і використовується поняття «компетентність». Разом з тим, крім професійних знань, отриманих у процесі навчання, майбутній офіцер має приділяти значну увагу власній мовленнєвій культурі, яка є обов'язковою складовою його професійної компетентності.

У Законі України «Про вищу освіту» компетентність визначається як «динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [10].

У «Новому словнику методичних термінів та понять» зазначається, що мовленнєва та мовна компетенції є проміжним етапом на шляху до комунікативної компетенції, яка розуміється як «здатність вирішувати засобами іноземної мови актуальні для тих, що

навчаються завдань спілкування у побуті, навчанні, виробничому та культурному житті; вміння того, що навчається користуватися фактами мови та мовлення для реалізації мети спілкування. Учень володіє комунікативною компетенцією, якщо він в умовах прямого чи опосередкованого контакту успішно вирішує завдання взаєморозуміння та взаємодії з носіями іноземної мови у відповідності до норм та традиції культури цієї мови» [11, с. 98].

Мовна компетенція, в свою чергу розуміється як «володіння системою даних про мову, що вивчається за його рівнями: фонемний, морфемний, лексичний, синтаксичний. Учень володіє мовною компетенцією, якщо він має уявлення про систему мови, що вивчає та може користуватися цією системою на практиці» [11, с. 362].

Мовленнєва компетенція означає «володіння способами формування та формулювання думок за допомогою мови та вміння користуватися такими способами у процесі сприйняття та породження мовлення» [11, с. 251].

Разом з тим, варто наголосити, що деякі вчені у своїх наукових доробках не розділяють поняття комунікативної, мовної та мовленнєвої компетентності, об'єднуючи усі три у одну комунікативну, інші ж учені розрізняють комунікативну та мовну, об'єднуючи в останній ознаки мовленнєвої, вважаючи їх синонімами. Ми ж вважаємо, що хоча комунікативна, мовна та мовленнєва компетентності взаємозалежні, проте їх варто розділяти й у даній статті зосередимо увагу саме на мовленнєвій компетентності.

Мовленнєва компетентність є показником сформованості системи професійних знань, комунікативних умінь і навичок, необхідних для якісної професійної діяльності майбутнього офіцера. Сформувати мовленнєву компетентність покликана сучасна система освіти.

Поняття мовленнєвої діяльності було введено у науковий обіг Л. Віготським, який вважав, що мовлення має розглядатись у якості акту людської діяльності як засіб спілкування, висловлювання та розуміння. У мовленнєвій діяльності Л. Віготський вбачав можливість соціального становлення людини у всіх її пізнавальних межах [5].

Оскільки мова та мовлення обслуговують усі види діяльності військовослужбовця, слід розрізняти мовну і мовленнєву компетенції.

Мовна компетенція полягає у засвоєнні мовних норм, що історично склалися у фонетиці, лексиці, граматиці, семантиці, стилістиці та вірне їх застосування у будь-якій людській діяльності в процесі використання мови. Мовна компетенція охоплює цілу низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок для успішного здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних умовах спілкування. Цей вид компетенції властивий високоосвіченій, культурній людині, сформованій особистості.

Мовленнєва компетенція є вмінням адекватно і доречно користуватися мовою на практиці в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, потреби, наміри, вимоги тощо), користуючись при цьому як мовними, так і позамовними (міміка, жести, рухи) та інтонаційними засобами виразності мовлення.

Розвиток мовленнєвої компетентності у майбутніх офіцерів є цілеспрямованим процесом як формування, так і трансформації мовленнєвої діяльності, у ході якої відшліфовування мовленнєвих дій призводить до формування мовленнєвих умінь та навичок, що, у свою чергу, підвищує якість навчання курсантів.

Услід за Т. Іванчиковою виділимо наступні основні фактори формування мовленнєвої компетенції: наявність соціально значимої мовленнєвої діяльності, що формує досвід;

- підтримка адекватного рівня особистісної мотивації;
- здатність аналізувати власну мовленнєву діяльність;
- рефлексивна регуляція мовлення, що неможлива без наявності певної пізнавальної основи [12].

Мовлення є індикатором усього, що складає внутрішню сутність людини, показником її ставлення до світу, життя, до інших людей та до себе. І лише від кожного з нас, яким би видом діяльності ми не займалися, залежить самоорганізація себе як особистості, самодисципліна і внутрішнє усвідомлення відповідальності за наші вербальні вчинки перед усім суспільством у його сучасній та майбутній реалізації.

Мовленнєва компетенція є мовною системою у дії, використанням обмеженої кількості мовних засобів, закономірностей їхнього функціонування для побудови висловлювань від найпростішого до складних нюансів інтелектуальної інформації.

Капська А., виходячи з того, що мовленнєві уміння особистості формуються не лише у предметній діяльності, а й у самому процесі життєдіяльності, самореалізації, виділяє два блоки мовленнєвих умінь, які по суті відображають їх спрямованість на певний вид професійної діяльності. А відтак кожен з блоків має свій обсяг і зміст мовленнєвих умінь. Саме вони забезпечують оптимальний варіант прояву комунікативності [13]. Перший блок мовленнєвих умінь визначає головним чином ті, які гарантують якісний характер мовлення, зокрема: володіння технікою мовлення, володіння логікою мовлення, володіння інтонаційною варіативністю, прогнозування комунікативної поведінки, здійснення взаємодії, здійснення емоційно-експериментального впливу, володіння мовленнєвим етикетом; другий блок визначає мовленнєві уміння, які підсилюють ефективність комунікативного процесу взагалі та соціально-виховного впливу зокрема: формування цілі мовлення (всього комунікативного процесу), ініціювання процесу мовлення, вибір і реалізація видів мовлення, адаптація комунікативних умінь до соціально-виховних умов і конкретного клієнта, використання результатів аналізу мовлення і комунікативного процесу, здійснення управління мовленнєвим процесом і його корекція [13].

Особливість мовленнєвої компетенції полягає у тому, що вона є результатом освітнього процесу і, разом з тим, важливим засобом освіти.

Комунікація у Збройних силах має свої особливості, серед яких можна виокремити жорстку регламентованість відношень між військовослужбовцями, сувору дисципліну, використання засобів військової фахової мови тощо. Майбутній офіцер має вирізнятися високою професійною підготовкою, але проявити усі набуті знання, вміння, навички без володіння належною якістю мовлення не зможе. Більше того, без багатого запасу слів та багажу прочитаного курсанту буває надзвичайно важко висловитися, вести діалог, вступати у дискусію, відповідати на запитання викладача, схоплювати основну думку запропонованого завдання. У цьому випадку завдання мовленнєвої компетентності полягає у тому, щоб збагатити словник фахівця, сформувані у нього вміння точно й правильно висловлювати свої думки, вміти переконати співрозмовника тощо. Ще О. Потебня писав про те, що духовний розвиток людини нероздільно пов'язаний із розвитком її мовленнєвих здібностей. Взаємозв'язок мовлення і розуміння поглиблює протилежність об'єктивності і суб'єктивності: об'єктивність зростає, коли мовець чує із чужих вуст своє власне слово, а суб'єктивність при цьому не лише не втрачається, а навпаки, виділяється, оскільки думка в слові перестає бути виключно приналежністю однієї особи. Власна думка стає надбанням інших [7].

Отже, мовленнєва компетентність майбутнього офіцера передбачає наявність наступних ознак: наявність глибоких професійних знань;

- володіння понятійно-категоріальним апаратом та певною специфічною термінологією з окремо взятої дисципліни;

- досконале володіння мовою, обраною для спілкування;

- вміле застосування різних мовних стилів, жанрів, відповідно до місця, часу, обставин, статусних характеристик партнера по спілкуванню;

- здатність виділити з розмови ключову думку, позицію;

- спроможність сприймати, аналізувати та використовувати інформацію цілеспрямованого та профільного спрямування;

- опанування інтерактивними та цифровими технологіями, характерними ознаками яких є активне діалогове спілкування між кількома комунікаторами, миттєва реакція на інформацію;

- володіння основами риторичних знань та вмінь;

- уміння дуже швидко оцінювати комунікативну ситуацію, і на високому професійному рівні спланувати подальшу стратегію і подальші дії.

Проте, зрозуміло, що вищі військові навчальні заклади у підготовці майбутніх офіцерів вирішальне значення надають дисциплінам: загальновійськовим, військово-спеціальним, тактичним, тактико-спеціальним тощо. Мовленнєва складова професійної підготовки майже не враховується у процесі підготовки майбутніх офіцерів. Саме тому вважаємо за необхідне окреслити лінгводидактичну базу в роботі над активізацією процесу становлення мовленнєвої складової професійної компетентності майбутніх офіцерів, яка дозволить отримати необхідні дані про рівень загальної мовленнєвої культури у курсантів, а також сприятиме динаміці у формуванні професійної компетентності курсанта як майбутнього офіцера.

Висновки. Мовленнєва компетентність є однією з провідних ознак професійної компетентності, а її формування є одним з головних завдань професійної підготовки майбутнього офіцера та стає запорукою його подальшого особистісного та професійного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барахович, И.И. Формирование коммуникативной компетентности будущего учителя как психолого-педагогическая проблема / И. Барахович // Речевое общение. – 2000. – Вып. 2. – С. 142–148.
2. Варій М.Й. Військова психологія і педагогіка: посібник / М.Й. Варій, М.М. Козяр, М.С. Коваль / За заг. ред. М.Й. Варія. – Львів: Вид-во “Сполом”, 2003. – 624 с.
3. Нещадим М.І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2003, – 852 с.
4. Телелим В.М., Приходько Ю.І. Військова освіта: актуальні проблеми інноваційного розвитку / Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Вип. № 51. – 2016. – с. 7-18.
5. Выготский Л. Мышление и речь. Изд. 5, испр / Л. Выготский. – Издательство «Лабиринт», М., 1999. – 352 с.
6. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: навч. посіб. / Л.І. Мацько, Л.В. Кравець. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 360 с.
7. Потєбня А. Слово и миф / А. Потєбня. [Сост., подгот. текста и примеч. А.Л. Топоркова; Предисл. А.К. Байбурина]. – М.: Правда, 1989. – 622 с.
8. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2009. – 344 с.
9. Гавриловська М.В. Значення змісту понять «мовна компетенція» і «комунікативна компетенція» в освіті майбутнього вчителя / М. В. Гавриловська // Педагогічна освіта: теорія і практика. - 2011. - Вип. 9. - С. 95-100.
10. Закон Верховної Ради України від 28.09.2017 № 1556-18 Про вищу освіту [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>
11. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.
12. Иванчикова Т.В. Факторы формирования речевой компетентности студентов неязыкового вуза (2007) [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/factory-formirovaniya-rechevoy-kompetentnosti-studentami-neyazykovogo-vuza>
13. Капська А.Й. Педагогіка живого слова: навч.-метод. посібн. – К.: Інститут змісту і методів навчання МО України, 1997. – 140 с.

REFERENCES:

1. Barahovich, I.I. (2000) Formirovanie kommunikativnoy kompetentnosti buduschego uchitelya kak psihologo-pedagogicheskaya problema / I. Barahovich // Rechevoe obschenie. – Vyip. 2. – S. 142–148. (In Russian)
2. Variy M.Y., Kozyar M.M., Koval M.S. (2003) Viyskova psihologiya i pedagogika: posibnik / Za zag. red. M.Y. Variya. – Lviv: Vid-vo “Spolom”. – 624 s. (In Ukrainian)
3. Neschadim M.I. (2003) Viyskova osvita Ukrayini: Istoriya, teoriya, metodologiya, praktika: Monografiya. – K.: Vidavnichopoligrafichnyi tsentr “Kiyivskiy universitet”. – 852 s. (In Ukrainian)
4. Telelim V.M., Prihodko Yu.I. (2016) Viyskova osvita: aktualni problemi innovatsiynogo rozvitku / Zbirnik naukovih prats Viyskovogo Institutu Kiyivskogo natsionalnogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. – Vip. № 51. – s. 7-18. (In Ukrainian)

5. Vyigotskiy L. (1999) Myishlenie i rech. Izd. 5, ispr / L. Vyigotskiy. – Izdatelstvo «Labirint», M. – 352 s. (In Russian)
6. Mac'ko L.I., Kravec' L.V. (2007) Kul'tura ukrai'ns'koi' fahovoi' movy: navch. posib. – K.: VC «Akademija». – 360 s. (In Ukrainian)
7. Potebnya A. (1989) Slovo i mif. – M.: Pravda., – 622 s. (In Russian)
8. Bacevych F.S. (2009) Osnovy komunikatyvnoi' lingvistyky: Pidruchnyk. – K. : Vydavnychyj centr «Akademija». – 344 s. (In Ukrainian)
9. Gavrylovs'ka M.V. (2011) Znachennja zmistu ponjat' «movna kompetencija» i «komunikatyvna kompetencija» v osviti majbutn'ogo vchytelja / M. V. Gavrylovs'ka // Pedagogichna osvita: teoriya i praktyka. - Vyp. 9. - S. 95-100. (In Ukrainian)
10. Zakon Verhovnoi' Rady Ukrai'ny vid 28.09.2017 № 1556-18 Pro vyshhu osvitu [Elektronnyj resurs] / Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page> (In Ukrainian)
11. Azimov E.G., Schukin A.N. (2009) Novyyi slovar metodicheskikh terminov i ponyatii (teoriya i praktika obucheniya yazykam). – M.: Izdatelstvo IKAR. – 448 s. (In Russian)
12. Ivanchikova T.V. (2007) Faktoryi formirovaniya rechevoy kompetentnosti studentov neyazykovogo vuza [Elektronnyj resurs] / Rezhim dostupu: <https://cyberleninka.ru/article/n/factory-formirovaniya-rechevoy-kompetentnosti-studentami-neyazykovogo-vuza> (In Russian)
13. Kapska A.Y. (1997) Pedagogika zhivogo slova: navch.-metod. posibn. – K.: Institut zmistu i metodiv navchannya MO Ukrayini. – 140 s. (In Ukrainian)

Рецензент: д.пед.н., проф. Рижиков В.С., старший науковий співробітник науково-дослідного відділу військово-гуманітарних досліджень науково-дослідного управління військово-гуманітарних, інформаційно-психологічних, геоінформаційних та військово-технічних досліджень науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

к.филос.н. Соколина О.В.

РЕЧЕВАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ

В статье рассмотрена сущность речевой компетентности, обоснована ее необходимость для профессионального и личностного становления будущего офицера. Речевая компетентность отражает уровень владения языком и адекватность реализации его в речевой деятельности в соответствии с целью коммуникации. Она является признаком сформированности системы профессиональных знаний, коммуникативных умений и навыков, общей образовательной культуры, составляет неотъемлемую часть культуры речи, что является необходимым условием для качественной профессиональной деятельности офицера. Обучение и формирование будущих офицеров происходит в специфических социальных условиях. Также у них развивается специализированная речевая форма общения, формализованная и специфически ограниченная. Речь военнослужащего по форме и по содержанию несет в себе окрас военной службы и является репрезентантом личности.

Ключевые слова: компетентность, коммуникативная компетентность, языковая компетентность, речевая компетентность, будущие офицеры.

Ph.D. Sokolina O.V.

LINGUISTIC COMPETENCE AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE OFFICERS

The article deals with the essence of linguistic competence. Its necessity for professional and personal formation of the future officer has been substantiated. Linguistic competence is a sign of formation of the professional knowledge system, communication skills, value orientations, general humanitarian culture, integral indicators of culture of speech, necessary for a high-quality professional activity of a serviceman. Linguistic competence reflects the level of language proficiency and the adequacy of its implementation in speech activity in accordance with the purpose of communication. The training and formation of future officers takes place under the specific social conditions. At the same time, they develop a specialized speech communication form, formalized and specifically limited. The speech of a serviceman in form and in content carries the imprint of military service and is a representative of the individual.

Keywords: competence, language competence, linguistic competence, future officers.